

Əməkdaşlıq

BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN FÖVQƏLADƏ HALLAR FƏALİYYƏTİ VƏ ANTİTERROR SİYASƏTİ

AKİF MARİFLİ
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

UNITED NATIONS

Təbii fəlakətlər və qəzaların tənzimlənməsində beynəlxalq ictimaiyyətin iştirakı hər il artır. İllər arasında olan fərqlərə baxmaqla yeni sənədlərin hər il artmasını görmək olar. Bu sahədə hökumətlərarası və beynəlxalq razılaşmalar mövcuddur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının oynadığı rol fəvqəladə halların aradan qaldırılması sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsində birbaşa hiss edilir. BMT qeyd edilən istiqamətdə fəaliyyətlərini tənzim edərək müəyyən beynəlxalq hüquqi bazanı əsas götürür və özünün qurumlarını fəaliyyətə cəlb edir. Eyni zamanda BMT dünya dövlətlərinin qeyd edilən sahədə fəaliyyətlərini əlaqələndirir. BMT qlobal ekoloji problemlərin həlli istiqamətində iş aparır. Konsensusun və danışıqlar yolu ilə razılaşmaların əldə edilməsi üçün beynəlxalq forum rolunu oynayan BMT iqlimin dəyişməsi, ozon təbəqəsinin nazikləşməsi, zəhərli tullantılar, meşə örtüyünün və bioloji növlərin tükənməsi, hava və suyun çirkləndirilməsi kimi qlobal problemlərin həlli ilə məşğul olur. Bu problemlər həll edilməzsə, bazarların və iqtisadiyyatların uzun müddətli davamlılığını təmin etmək qeyri-mümkün olacaqdır, çünki ekoloji vəziyyətin pisləşməsi iqtisadi artım və insan həyatının qaynaqlandığı təbii “kapitalın” tükənməsinə gətirib çıxarır. BMT humanitar böhranların aradan qaldırılmasına yönələn fəaliyyətini özünün Fəvqəladə Yardım Komitəsi vasitəsilə

həyata keçirir. Komitənin tərkibinə BMT-nin Uşaq Fondu, BMT-nin İnkişaf Proqramı, Dünya Ərzaq Proqramı və Qaçqınların İşi üzrə BMT-nin Ali Komissarlığı daxildir. Komitədə, həmçinin, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı və digər qurumlar təmsil olunur (1).

23-27 may 1994-cü ildə Yaponiyanın Yokohama şəhərində dünyada ilk dəfə olaraq Təbii Fəlakətlərin Azaldılması üzrə Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir (15). Burada təbii fəlakətlərin azaldılması istiqamətində beynəlxalq fəaliyyəti tənzimləyəcək mühüm sənədlərdən biri olan Yokohama strategiyası qəbul edilmişdir. Bu sənəddə fəvqəladə halların qarşısının alınması və eləcə də təbii fəlakətlərin azaldılması istiqamətində beynəlxalq əməkdaşlığın əsasları öz əksini tapmışdı. Belə ki, 1994-cü ildə Yokohama strategiyasına əsasən, dövlətlər “humanitar və təbii ehtiyatların, ekosistemlərin və mədəni irsin qorunması, insanların həyatının xilas edilməsi istiqamətində birgə məsuliyyət daşıyırlar. Yokohama Fəaliyyət Planına görə ölkələr bəyanatlar, qanunvericilik, siyasi qərar və siyasi öhdəliklərlə fəlakətlər və onların azaldılması planlarını yüksək səviyyədə həyata keçirməlidirlər. Yokohama Konfransının yekun sənədlərində BMT-nin bu sahədə məqsəd və vəzifələri ifadə edilmiş və tam beynəlxalq mexanizm yaratmaq üçün necə hərəkət ediləcəyinin konturları cızılmışdır (14).

Təbii fəlakətlərin azaldılmasına dair beynəlxalq konfransın növbəti sənədi Hyogo deklarasiyasıdır. Bu beynəlxalq hüquqi akt 22 yanvar 2005-ci ildə eyni adlı konfransın yekunu olaraq qəbul edilmişdir (11). Bundan başqa dövlətlərin 2005 – 2015-ci illər ərzində təbii fəlakətlərin azaldılması ilə bağlı olaraq birgə fəaliyyətlərinin çərçivə sənədi də qəbul edilmişdir. Bu sənəd əsasən dövlətlərarası maarifləndirici və informasiya mübadiləsi məsələlərinə həsr edilmişdir. Hər iki sənəd BMT sistemi daxilində həyata keçiriləcək fəaliyyətləri əhatə edir.

Bu qəbul edilmiş sənədlərdən öncə isə 19 dekabr 1991-ci ildə BMT Baş Assambleyasının 46/182 sayılı qətnaməsi qəbul edilmişdi (13). Sənəd “Təxirəsalınmaz Humanitar yardımların tənzimlənməsinin möhkəmləndirilməsi” adlanırdı. Qeyd edilən sənədlərin mahiyyətini nəzərdən keçirdikdən sonra belə bir qənaətə gəlmək olar ki, onlar fəvqəladə hallar və təbii fəlakətlər sahəsində beynəlxalq hüquqi bazanın təməllərini təşkil edirlər.

Mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, hər hansı bir beynəlxalq konfransın yekun sənədləri beynəlxalq hüquq sahəsində çoxtərəfli saziş və ya müqavilə rolunu oynaya bilərlər (4). Məhz bu səbəbdən həmin sənədlər fəvqəladə hallar və təbii

fələkətlərin azaldılması sahəsində ümumi olaraq qəbul edilmiş prinsipləri əmələ gətirirlər. Onlar həmçinin yeni normaların legitimləşməsinə gətirib çıxardadırlar (3).

BMT sistemi daxilində işləyən növbəti təşkilat Fövqəladə Hallara Reaksiyavermə Mərkəzi Fondudur (5). Fond həmçinin beynəlxalq əməkdaşlığın koordinasiyasını həyata keçirən qurumlardandır.

Mülki fəvqəladə planlaşdırma sahəsində NATO-ya üzv və tərəfdaş dövlətlər arasındakı əməkdaşlığa yerli, regional və milli hökumətlərin müxtəlif səviyyələrdə mülki və hərbi personalını bir araya gətirən seminar və təlim kursları daxildir. NATO üzv dövlətləri gözlənilməz və çox istiqamətli, eləcə də geniş miqyaslı və çeşidli hərbi və qeyri-hərbi təhdidlərin hədəfi olaraq qalmaqdadır. Nüvə, bioloji və kimyəvi silahların yayılması və onların daşınma vasitələri hələ də ciddi problem olaraq qalır. NATO etiraf edir ki, həyata keçirilən bütün əks tədbirlərə baxmayaraq, qeyd olunan silahların yayılmasının və nəticə etibarilə müttəfiq dövlətlərin əhalisini, ərazisini və hərbi gücünü təhlükə altına alınmasının qarşısının alınması mümkünsüzdür. NATO-nun həm adı, həm də nüvə silahlarının yayılmaması rejimlərinə verdiyi dəstək onun həyata keçirdiyi təhlükəsizlik siyasətinin ayrılmaz hissəsidir. Üzv dövlətlər kütləvi qırğın silahlarının yayılması və onların daşınmasına qarşı iki istiqamətli - siyasi və müdafiə xarakterli yanaşma qəbul etmişdir. Lakin buna baxmayaraq kütləvi qırğın silahlarının yayılmaması rejiminin beynəlxalq səviyyədə gücləndirilməsində müəyyən nailiyyətlərin əldə edilməsinə baxmayaraq başlıca təhlükələr hələ də qalmaqdadır. Terror təhlükəsinin artması bu işdə beynəlxalq səviyyədə birgə əks tədbirlərin görülməsinin vacibliyini daha da artırır. NATO-nun nüvə silahına müraciət etmək ehtimalı reallıqdan uzaq görünür və təhlükəsizlik strategiyası çərçivəsində nüvə silahının rolu xeyli azalmışdır. Nüvə silahına malik olan üzv ölkələrdən ABŞ, Fransa və Birləşmiş Krallıq da həmçinin öz nüvə qüvvələrini böyük miqdarda ixtisar edib. Tədqiqatlar nəticəsində məlum olur ki, nüvə müharibəsi başlayacağı təqdirdə yer üzündə iki milyard insan aclıqdan əziyyət çəkəcək. Çünki günəşdə qara tüstü yanacaq və o stratosferdə illərlə qalacaq. Bu da öz növbəsində günəş şüalarının yer səthinə çatmasına mane olacaq. Nəticədə global fələkət baş verəcək (9, 10). Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda dünyada 9 ölkə üzrə 17 000-dən

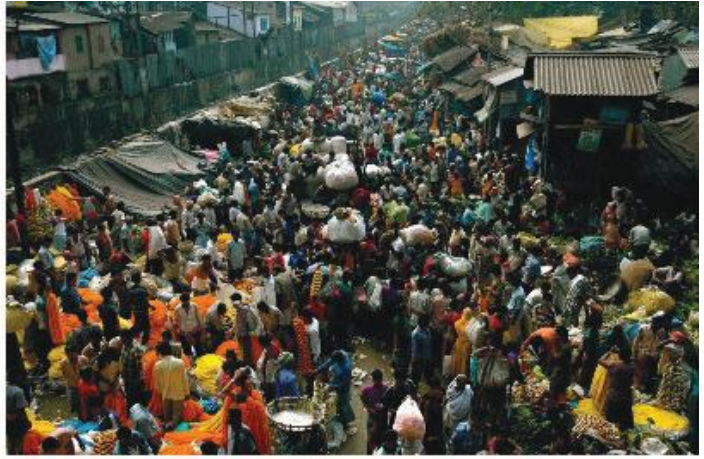

çox nüvə silahı mövcuddur. Bu ölkələr Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, Böyük Britaniya, Fransa, Çin, İsrail, Hindistan, Pakistan və Şimali Koreyadır. Lakin nüvə silahının 90%-dən çoxunu ABŞ və Rusiya arsenalları təşkil edir (12).

Mülki Fövqəladə Planlaşdırma Komitəsi (Civil Emergency Planning Committee – CEPC) mülki əhalinin müdafiəsi və NATO-nun məqsədlərinə dəstək üçün insan resurslarından istifadə funksiyasını daşıyan NATO-nun ən yüksək məsləhət orqanıdır. O, terrora hazırlıq və nəticələrinin idarə olunması, humanitar və fəvqəladə hallara cavab, kritik infrastrukturun qorunması sahəsində NATO-nu əsas mülki təcrübə və imkanları ilə təmin edir. Həmçinin, hərbi əməliyyatlar üçün mülki dəstəyin təmin edilməsi və fəvqəladə hallar zamanı mülki əhalinin qorunmasını təmin etmək üçün milli qurumlara dəstək göstərir. Amerika Birləşmiş Ştatlarına qarşı törədilən məlum 11 sentyabr terror hücumundan sonra NATO-nun mülki müdafiə sahəsində səylərinin böyük hissəsi öz əhalisini kimyəvi, bioloji və nüvə zəhərləyici maddələrinin təsirindən qorumaq istəyində olan üzv və tərəfdaş dövlətlərə yardım məsələlərinə istiqamətləndi (7).

22 yanvar 1993-cü ildə Fövqəladə hallar və təbii fələkətlər Beynəlxalq Şurası təsis edilmişdir. İndiyə qədər Beynəlxalq Şura tərəfindən 20 iclas keçirilmişdir və 400-ə yaxın məsələ müzakirəyə çıxarılmışdır. 28 sentyabr 2001-ci ildə MDB çərçivəsində təsis edilən növbəti qurumlardan biri də Sənayedə Təhlükəsizlik Üzrə Beynəlxalq Şura olmuşdur (6).

Şərq proqramı çərçivəsində Elektron Regional Risk Atlası yaradılmışdır ki, bu da öz növbəsində kritik infrastrukturun, o cümlədən təhlükələrin, baş verə biləcək fələkət riskinin xəritələrini görüntüləmək, fələkətlərin potensial təsirini qiymətləndirməyə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur (8). Bununla yanaşı risklərin qiymətləndirilməsi metodologiyası hazırlanmışdır. Metodologiyanın əsas məqsədi tərəfdaş ölkələrdə risklərin sistemli müəyyən edilməsini, təhlilini, qiymətləndirilməsini və azaldılmasını nəzərdə tutan risklərin idarə olunması prosesinə yardım etmək və fəvqəladə hallara cavab tədbirlərindən qarşısını alma və hazırlıq tədbirlərinə keçidi təmin etməkdir. Risklərin idarə olunması fəaliyyətində ümumi yanaşmanın və anlaşmanın təmin olunması məqsədilə risklərin qiymətləndirilməsi sahəsində terminalogiya hazırlanmışdır. Şərq proqramının xəbərdarlığın artırılması fəaliyyəti çərçivəsində fəvqəladə hallarda davranış qaydaları üzrə ailələr üçün təlimat kitabı, məktəblilər üçün posterlər, maarifləndirici video rolilər hazırlanmışdır. Şərq proqramı çərçivəsində mülki müdafiə, təbii risklərin modelləşdirilməsi, coğrafi-informasiya sistemləri sahələrində təlimlər, stolüstü təlimlər, xəbərdarlığın artırılması, risklərin qiymətləndirilməsi, fələkət riskinin azaldılması, sənaye qəzaları, SEVESO*direktivləri, mülki müdafiə qanunvericiliyinin təhlili mövzularında seminarlar keçirilmiş və erkən xəbərdarlıq sistemləri və ictimaiyyətin məlumatlandırılması sahələrində təcrübə mübadiləsi məqsədilə elmi səfərlər təşkil olunmuşdur. Şərq proqramı çərçivəsində fəaliyyətin tərəfdaşlar arasında qarşılıqlı müzakirələr və məsləhətləşmələr əsasında həyata keçirilməsi məqsədilə tərəfdaş ölkələrdə Milli Məsləhət

Qrupları yaradılmışdır (2).

Qeyd etmək lazımdır ki, Asiya qitəsi dünyanın təbii fəlakətlərdən və onların ağır nəticələrindən ən çox zərər çəkən bölgəsidir. Qitə ölkələrinin fəvqəladə hallar sahəsində əməkdaşlıq məqsədi ilə birləşdikləri təşəbbüslərdən biri Asiya Fəlakətlərin Azaldılması Mərkəzidir (Asian Disaster Reduction Centre – ADRC). Mərkəz üzv ölkələrin fəlakətlərə qarşı dözümlülüyünü artırmaq, təhlükəsiz bir cəmiyyət yaratmaq və davamlı inkişafa nail olmaq məqsədilə 1998-ci ilin iyul ayında Yaponiyanın Kobe şəhərində təsis olunmuşdur. Təşkilatın yaradılmasında məqsəd Asiya ölkələrində fəvqəladə halların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması, fəlakətlərin azaldılması üçün çoxtərəfli əməkdaşlığa dəstək verməkdir (16). Təşkilat fəaliyyətini üzv ölkələrdə fəvqəladə hallara və təbii fəlakətlərə qarşı dözümlülüyün gücləndirilməsi, əhalinin fəvqəladə hallara hazırlanması, cəmiyyətin davamlı inkişafına nail olmaq istiqamətlərində qurur. Hazırda təşkilatın 30 üzvü vardır (17). 5 ölkə isə təşkilatda müşahidəçi statusuna malikdir.

Beləliklə, görmək olur ki, fəvqəladə halların və təbii fəlakətlərin qarşısının alınması və fəsadların aradan qaldırılması ilə bağlı geniş beynəlxalq təşkilatlar şəbəkəsi fəaliyyət göstərir. Onların bir qismi birbaşa olaraq fəvqəladə halların və təbii fəlakətlərin qarşısının alınması və fəsadların aradan qaldırılması məşğul olur, digərlərində isə bu istiqamət ümumi fəaliyyətin bir qismini təşkil edir. Bununla belə mövcud reallıqlar beynəlxalq

ixtisaslaşmış təşkilatlar şəbəkəsinin genişləndirilməsi və gücləndirilməsini tələb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Həsənov Ə.M. *Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslük. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2005., 631 s. s.367.*
2. *Şərq Tərəfdaşlığı Ölkələrində Təbii və Texnogen Fəlakətlərin Qarşısının Alınması, Hazırlıq və Cavab Tədbirləri üzrə Şərq Proqramı – PPRD East 2 EuropeAid/135314/C/SER/MULT, 2 iyun 2015. <http://pprdeast2.eu/wp-content/uploads/2015/04/PPRD-NAG-report-AZE.pdf>; www.fhn.gov.az*
3. Лукашук И. И. *Нормы международного права в международной нормативной системе / РАН ИГП. М.: Спарк, 1997. 321 с., с.205-206.*
4. *Межправительственные конференции: Международные правовые вопросы. М., Международные отношения, 1980. 125 с., с. 110.*
5. *Оказание гуманитарной помощи. <http://www.un.org/ru/sections/what-we-do/deliver-humanitarian-aid/>*
6. *Сотрудничество в сфере предупреждения чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера, ликвидации их последствий. <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=8628>*
7. *Civil Emergency Planning Committee (CEPC), http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50093.htm*

8. *Electronic Regional Risk Atlas*, <http://pprdeast2.eu/en/regionalnyy-yelektronnyy-atlas-risk/>

9. Helfand I. *An Assessment of the Extent of Projected Global Famine Resulting from Limited, Regional Nuclear War*. Paper presented to the Royal Society of Medicine, London, UK, October 2007.; Helfand I., *Nuclear Famine: Two billion people at risk? Global Impacts of Limited Nuclear War on Agriculture, Food Supplies, and Human Nutrition*. pp. 23, p.4.

10.

11. *Declaration. World Conference on Disaster Reduction 18-22 January 2005, Kobe, Hyogo, Japan.*, <http://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-declaration-english.pdf>

12. *Nuclear Weapons*, <http://www.wagingpeace.org/issues/nuclear-weapons/?gclid=CKTolZqA180CFeYK0wodvjcCxQ>

13. *Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations General Assembly. A/RES/46/182, 78th plenary meeting, 19 December 1991.*, <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r182.htm>

14. *World Conference on Natural Disaster Reduction // United Nations. A/CONF.172/9 27 September 1994*; http://www.preventionweb.net/files/10996_N9437604.pdf

15. *Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World: Guidelines to Natural Disaster Prevention, Preparedness and Mitigation.*, *Disaster Risk Reduction Program, Florida International University (DRR/FIU), 1994.*, <http://dpanther.fiu.edu/sobek/contains/?t=%22World+Conference+on+Natural+Disaster+Reduction%22&f=PU>

16. <http://www.adrc.asia/aboutus/index.php> (ADRC-nin rəsmi saytı)

17. <http://www.adrc.asia/disaster/> (ADRC-nin rəsmi saytı)

Keywords: *terror, emergency, civil defense, refugees, organization.*

Ключевые слова: *террор, чрезвычайная ситуация, гражданская оборона, беженцы, организация.*

Açar sözlər: *terror, fəvqəladə hallar, mülki müdafiə, qaçqınlar, təşkilat.*

SUMMARY

Emergency activities and anti-terror policy of international organizations Akif Marifli

The article principally investigates the international organizations' activities of emergency situations and their policy against terror which is considered a technogenetic emergency case. It also covers information on vital Yokohama Strategy which governs international activities regarding reduction of natural calamities, international Hyogo Declaration on minimizing natural calamities, the UN relevant bodies, NATO's Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, Asian Disaster Reduction Centre of Japan, as well as respective acts and resolutions.

Also, the issues such as a considerable reduction of nuclear forces by member countries having nuclear weapons had been researched and the global importance of such reduction was brought to attention. At the closing, the author made a brief conclusion whilst using local and foreign legislation, as well as informative and literary sources.

РЕЗЮМЕ

Действия в чрезвычайных ситуациях и антитеррористическая политика международных организаций Акиф Маришли

Статья посвящена главным образом исследованиям деятельности международных организаций в чрезвычайных ситуациях и их политике борьбы с террором, который рассматривается как чрезвычайный случай техногенного характера. В ней также содержится информация о жизненно важной Иокогамской стратегии, которая регулирует международную деятельность в области сокращения стихийных бедствий, о международной Хиогской декларации по минимизации стихийных бедствий, о соответствующих органах ООН, о Евроатлантическом координационном центре НАТО по реагированию на стихийные бедствия, об Азиатском центре по уменьшению опасности стихийных бедствий в Японии, а также о принятых соответствующих актах и резолюций.

Кроме того, были изучены такие вопросы, как значительное сокращение ядерных сил странами-членами, обладающими ядерным оружием, и обращено внимание на глобальную важность такого сокращения. В заключение автор сделал краткий вывод, используя местные и зарубежные законы, а также информативные и литературные источники.